

רוסיה והסוגיה הפלסטינית – מבט מירושלים

מיקי אהרונסון

מאמר זה מציג נקודת מבט ישראלית על אודות המדיניות הרוסית ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני בשנות שלטונו של ולדימיר פוטין. בשונה ממרבית השחקנים הבינלאומיים, מוסקבה ממשיכה לטעון כי הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא אחד המקורות הבסיסיים לחוסר היציבות במזרח התיכון, מצדדת בעמדות המקסימליסטיות של הרשות הפלסטינית ומקיימת שיחות עם פלגים פלסטיניים, לרבות הקיצוניים שבהם וביניהם חמאס, בניסיון להביא לפיוס פנים-פלסטיני. בשנות ממשל טראמפ הייתה רוסיה גורם מרכזי בזירה הבינלאומית שניסה באופן אקטיבי להעלות על סדר היום את הסוגיה הפלסטינית, לכל הפחות בזירה התקשורתית. בראיית ישראל, פעילות זו נתפסה באורח שלילי וכהמשך למדיניות רוסית בעלת מאפיינים ומניעים מהתקופה הסובייטית. ההתנהלות הישראלית מול רוסיה בסוגיה זו הייתה תגובתית, אך השכיחה לגדר את המעורבות הרוסית בתהליך המדיני מבלי שהשפיעה על ניהול במקביל של דיאלוג מועיל עם מוסקבה בנושא סוריה ובנושאים הדו־צדדיים. מוטב לישראל לקיים חשיבה מקיפה לגבי צעדים, ובהם מחוות סמליות, שיתרמו לכך שרוסיה לא תאמץ עמדות לעומתיות כלפיה בנושא הפלסטיני, להן זיקה לתחומי עניין משותפים נוספים במזרח התיכון.

המעורבות הרוסית בסוגיה הפלסטינית – מניעים ורקע

בחוגים המדיניים בירושלים מבינים כי הסוגיה הפלסטינית נוגעת לאינטרסים רוסיים חשובים, אף כי היא משפיעה עליהם באופן עקיף בלבד. בהיבט הפנימי מדובר בעיקר בהכלת איומים ואתגרים לשלטון המרכזי, שכן מאז שנות ה־90 פעלו גורמים אסלאמיים רדיקליים באזור הקווקז הרוסי ובייחוד בצ'צ'ניה. האוכלוסייה המוסלמית ברוסיה מהווה 10–15 אחוזים מכ־144–146 מיליון תושבי המדינה (לצורך השוואה, מספר היהודים ברוסיה מוערך בכ־180 אלף). זהו נתון שמחייב התייחסות מתמדת מצד השלטון הרוסי כשהוא מכלכל את צעדיו בהקשר הפלסטיני, על מנת להימנע מאי־שקט בקרב מיעוט זה. כמו כן, לרוסיה חשש ארוך שנים מהתפשטות ומצמיחת האסלאם הרדיקלי בשטחה, בדגש על הזרמים שהרוסים מתארים כאסלאם "האבי", כולל אלו שאינם קשורים כלל לזרם זה כגון 'חזב א־תחריר' (מפלגת השחרור האסלאמית, הפעילה בייחוד במרחב הפוסט־סובייטי).

מאז עליית פלגי אליקאעדה השונים וארגון המדינה האסלאמית (דאע"ש) מוטרים הרוסים מכך שגורמי טרור העוברים אינדוקטרינציה אסלאמית רדיקלית במזרח התיכון ייצאו אותה לרוסיה ולסביבתה ("החול" הקרוב"). עם שובו של הטאליבאן לשלטון באפגניסטן, ככל שהרוסים עולצים נוכח הביקורת על הנסיגה

האמריקאית החפוזה בקיץ 2021, הם מבינים כי בהיעדר מנגנוני הבלימה של ארצות הברית מול זרמים רדיקליים בחצרה האחורית של רוסיה, ייתכנו התפתחויות שאינן לטובתה.

מבחינת ישראל, תפיסת האיום הרוסית ביחס לטרור האסלאמי הרדיקלי מהווה בסיס חשוב לשיתוף פעולה, ואכן, במפגשים בין נציגים ישראלים ורוסים, סוגיית הטרור עלתה לדיון לעיתים קרובות. בשנת 2001 ביקר במוסקבה הנשיא דאז משה קצב והצהיר במשותף עם הנשיא פוטין כי לא יתנהלו מגעים עם טרוריסטים. זאת בהתאם להצהרות ישראל באותן שנים כי לא תישא ותיתן עם מחבלים, והצהרות הנשיא פוטין כי לא ינהל משא ומתן עם מורדים צ'צ'נים. בשנת 2002 ביטל סרגיי מירנוב, יושבראש מועצת הפדרציה (הבית העליון של הפרלמנט הרוסי) ביקור ברשות הפלסטינית, כיוון שלדבריו מקורם של מעשי הטרור באפגניסטן, בצ'צ'ניה וביראק היה זהה, בעיקר בהיבטים פיננסיים. אף שמשדד החוץ הרוסי התכחש לדבריו, בישראל הניחו כי ההתבטאות הייתה מתואמת עם הקרמלין.

אולם בראיית ישראל, סוגיית המחלוקת המרכזית עם מוסקבה בהקשר זה נוגעת לכך שהרוסים אינם מגדירים כארגוני טרור את אותם ארגונים פלסטיניים שמוגדרים כך בישראל. באופן פרדוקסלי, אף שברוסיה תנועת האחים המוסלמים (אח"ס) הוצאה אל מחוץ לחוק ב־2003, היא הייתה המדינה הראשונה שהכירה בממשל חמאס ברצועת עזה (שאינו מסתיר את זיקתו לאח"ס) ואירחה את נציגיו בשנת 2007 לביקור רשמי במוסקבה. רבים בישראל ראו בכך שינוי עמדות לטובת הצד הפלסטיני. זאת בוודאי בהשוואה להכרזתו בשנת 2000 של איגור איבנוב, מזכיר מועצת הביטחון של רוסיה דאז, כי אתגרי הביטחון של ישראל באינתיפאדה השנייה, שחלק ניכר מהם נבע מפעולות הטרור של חמאס, אינם שונים במאומה מהמצב שרוסיה מתמודדת עימו בצ'צ'ניה.

שלא כארצות הברית והאיחוד האירופי, רוסיה רואה בחמאס ארגון לגיטימי, והיא נימקה זאת בכך שהוא שולט בעזה בעקבות תהליך בחירות דמוקרטי. נימוק זה שימש את מוסקבה כתשובה להשגות הישראליות על קיום דיאלוג עם תנועה המזוהה עם האחים המוסלמים. רוסיה קראה לישראל ולקהילה הבינלאומית להידבר עם חמאס ולשלב בתהליך המדיני. בניגוד לעמדת שאר השותפות בקוורטט – האיחוד האירופי, ארצות הברית והאו"ם – מוסקבה לא הציבה תנאים לדיאלוג עימו. מאז 2007, למרות המחאות הישראליות המתמשכות בפני נציגים רוסיים רשמיים, מוסקבה המשיכה לקיים הידברות גלויה עם חמאס.

בישראל הבינו היטב כי היחס של מוסקבה לחמאס לא נבע מאהדה מיוחדת לארגון אלא נגזר מגישה העקרונית להכרה במנהיגות נבחרת, וכן מחשש ממתן לגיטימציה להחלפת מנהיגים דרך התערבות חיצונית, שיקרין על רוסיה וסביבתה הקרובה. גישה זו באה לידי ביטוי גם בתגובה הרוסית למהלכי התערבות מערביים לחילופי שלטון בעיראק, בלב ובסוריה. באופן דומה, הנשיא פוטין חלק על קביעתו של נשיא ארצות הברית ג'ורג' בוש הבן בשנת 2002, כי המאבק בטרור וקידום הפתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני מחייבים את החלפתו של יאסר ערפאת כמנהיג הרשות הפלסטינית. פוטין גרס כי ערפאת הוא הנשיא הנבחר ולכן יש להידבר עימו. רוסיה מקיימת דיאלוג עם כלל הפלגים הפלסטיניים, בהתאם למשנתה המוכרת של שימור קשרים עם כלל הצדדים המערבים בסכסוך, המקנה לה, בראייתה, עמדה מועדפת כמתוכננת וכמוקד מדיני בעל השפעה בינלאומית. מאז 2017 היא מארחת במוסקבה מפגשי פיוס פנים-פלסטיניים בניסיון לקרב עמדות ביניהם

ולתת מענה לטענות ישראל כי אין לה פרטנר להידברות בצד הפלסטיני. העמדה הרוסית היא שאחדות פלסטינית היא תנאי לתהליך מדיני בר־קיימא עם ישראל.

יושב־ראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס פגש את הנשיא פוטין כשזה ביקר בישראל וברשות בינואר 2020. גם הנהגת חמאס מוזמנת למפגשים עם בכירים ברוסיה: בדצמבר 2018 הגיע ראש הלשכה המדינית של חמאס אסמאעיל הנייה לביקור רשמי במוסקבה, קודמו חאלד משעל ביקר שם מספר פעמים. גם המזכיר הכללי של הג'האד האסלאמי הפלסטיני, שאף הוא אינו מוכר על ידי רוסיה כארגון טרור, נפגש במוסקבה עם שר החוץ סרגיי לברוב ב־2020. ישראל ראתה זאת בחומרה רבה ומחתה על כך בפני מוסקבה.

בה בעת, רוסיה הקפידה בעשרים השנים האחרונות למצב את עצמה כבת־שיח גם עם ישראל ולאן פעילות פרו־פלסטינית בזירה הבינלאומית בהצהרות פומביות בדבר הבנה לאינטרסים הישראליים. מדיניות זו לא חמקה מעיניהם של מקבלי ההחלטות בירושלים. עם פרוץ האלימות הפלסטינית בשנת 2000 – האינתיפאדה השנייה – הדגישה רוסיה בפני יאסר ערפאת בעת ביקורו במוסקבה כי היא מעוניינת לתווך בסכסוך. עם זאת, בניגוד לבקשת ערפאת הבהירו הרוסים כי לא יתמכו בהצהרת עצמאות פלסטינית, שמא יעלה מפלס האלימות. נציגים רוסים לא הגיעו לוועידת שארם א־שיח' בשנת 2000 מחשש כי יידחקו לשוליים, לאור הדומיננטיות האמריקאית באירוע. ואולם רוסיה הבהירה באופן חריג כי לא תתמוך בהחלטת מועצת הביטחון לגבי שליחת כוח אכיפת שלום מטעם האו"ם לאזור, אם ישראל תתנגד לכך (בשנת 2001 תמכה רוסיה בכל זאת בהצעת החלטה לשלוח משקיפים שטחים הפלסטיניים).

בשנת 2001 ציין ראש הממשלה אריאל שרון לחיוב את מדיניות פוטין בצ'צ'ניה וטען כי ישראל הייתה צריכה לפעול באופן דומה בלבנון. לשרון ולפוטין היה חשש משותף מפני טרור אסלאמי, ושניהם ספגו ביקורת במערב בעקבות המדיניות שנקטו. אפשר לזהות כי מאז 2001 החל פוטין לאמץ קו פרו־ישראלי יותר בהתנהלותו, או לכל הפחות בהתבטאויותיו הפומביות (השינוי בלט בפרט על רקע הגישה הפרו־פלסטינית המובהקת שנקט ראש ממשלת רוסיה עד שנת 1999, יבגני פרימקוב). בפגישתו עם שרון בשנת 2003 הדגיש פוטין את חשיבות הבטחת ביטחונם של העולים מברית המועצות לשעבר ("בני מולדת" בעיני הממסד הרוסי) וגינה את הטרור (אף כי עמד על קשריה החיוביים של רוסיה עם העולם הערבי). שרון מצידו מחה על החלטת מועצת הביטחון 1515 שניסחו הרוסים, התומכת ב'מפת הדרכים' להסדר ישראלי-פלסטיני. באותה שנה צידדה רוסיה גם בהצעת ההחלטה של מועצת הביטחון, שקראה לישראל להימנע מגירוש ערפאת.

בשנת 2004 חלקו הרוסים על האשמתם של הפלסטינים כי ישראל אחראית למבוי הסתום בשיחות המדיניות, ואף גינו את התנהלות ערפאת בנוגע למלחמה בטרור פלסטיני. באותה שנה נמנעה רוסיה בהצבעת העצרת הכללית באו"ם, שדרשה כי בית הדין הבינלאומי בהאג יכריע לגבי חוקיות גדר ההפרדה: רוסיה לא רצתה להעניק לגיטימציה לחוות דעת חיצונית על פעולה של מדינה ריבונית בשטחה, וחששה שמהלך דומה של בית הדין עלול להיות מופנה בעתיד נגדה. עם זאת, מאוחר יותר ב־2004, לאחר פסיקת בית הדין, הצביעה רוסיה בעד גינוי ישראל בשל בניית גדר ההפרדה. באותה שנה גינה משרד החוץ הרוסי את ההתנקשות של ישראל במנהיגה הרוחני של חמאס שיח' אחמד יאסין. הרוסים סירבו באותה שנה לפניית הפלסטינים להתנגד לתוכנית הישראלית לנסיגה חד־צדדית מרצועת עזה, שכן לטענתם היה זה צעד במסגרת מפת הדרכים. מאוחר יותר ביקרה רוסיה את מהלך הנסיגה הישראלי.

בעשור האחרון קידמה רוסיה את תיווך הקוורטט, עקב הבנתה כי לא תצליח להוביל בעצמה תהליך להסדר במזרח התיכון, ובניסיון לאזן את הדומיננטיות האמריקאית. בשנת 2010 פעלה רוסיה באופן ממוקד לחידוש המגעים בין הצדדים ולהקמת מדינה פלסטינית. עם כישלון מאמצים אלו נעדרה רוסיה ממפגש שנערך באותה שנה בארצות הברית בניסיון לקדם את השיחות (שלא צלח). בשנים שלאחר מכן שבו הרוסים והצהירו על משנתם לגבי התהליך המדיני הנדרש באמצעות חיזוק הקוורטט. הם ציינו שעליו להוביל את התהליך באופן רב-צדדי, וללא צעדים העלולים לפגוע בהסדר העתידי. למרות עמדות אלו תמכה רוסיה בפנייה הפלסטינית לאו"ם בספטמבר 2011, לתמיכה ולהכרה בעצמאות מדינית פלסטינית.

בשנת 2011, על רקע 'האביב הערבי', הדגישו הרוסים בפני ישראל והפלסטינים את הצורך הבווער לקדם הסדר באמצעות ועידת שלום במוסקבה, וביקשו משני הצדדים להימנע מצעדים שעלולים להפריע לחידוש המשא ומתן. גם בכינוס הקוורטט ביולי אותה שנה ניסו הרוסים לקדם את רעיון הוועידה במוסקבה. למעשה, לאורך השנים שבו הרוסים והעלו את רעיון הוועידה במוסקבה כמעט בכל מפגש שהתקיים עם דרגי עבודה ישראלים, אך לישראל לא הייתה כל מוטיבציה להיענות לה. ראשית, משום שראתה את ארצות הברית כמובילת התהליך המדיני; שנית, המגעים התדירים של מוסקבה עם ארגוני טרור פלסטינים מיצבו אותה בעיני ירושלים כגורם מוטה.

מספר פעמים דווח בתקשורת הרוסית כי הפלסטינים הם אלו שפנו למוסקבה בבקשה לארגן מפגש ביניהם לבין נציגים ישראלים, כדי לחדש את ההידברות. איש העסקים הפלסטיני הבכיר מוניב אל-מצרי הצהיר כי הפלסטינים פועלים מול כלל מדינות העולם במטרה לכנס פסגה בינלאומית במוסקבה בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני. יועצו של אבו מאזן, נביל שעת', אמר כי הפלסטינים לא יתנגדו לתיווכה של רוסיה במשא ומתן עם ישראל, אך העריך שישאל, המתנגדת תמיד להצעות הרוסיות, תתמיד בסרבנותה. בשנה האחרונה הופיעו שלל פרסומים רוסיים, ששבו וביטאו את חשיבות הנושא הפלסטיני בסדר היום העולמי והצביעו על מאמציה של רוסיה לחדש את התהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים. למרות שהיוזמות הפלסטיניות בפני רוסיה יוצרות דימוי סרבני לישראל, הוועידה במוסקבה לא נשקלה בישראל כמסלול מציאותי להסדרה עם הפלסטינים.

באפריל 2017, עם התקדמות הדיונים בעניין העברת השגרירות האמריקאית לירושלים והציפייה ליוזמה מדינית חדשה מטעם ממשל טראמפ, פרסמה רוסיה הודעה שבה הכריזה, באורח תקדימי מבחינתה, על הכרתה בירושלים המערבית כבירת ישראל, בלי להתנות זאת בהקמת מדינה פלסטינית שבירתה במזרח ירושלים או בצעדי גומלין אחרים מצד ישראל כלפי הפלסטינים. ההודעה גם הדגישה את חשיבות חברותה בקוורטט ואת רצונה להמשיך לפעול במסגרתו לקידום הסכם ובחשיבות הבטחת הגישה למקומות הקדושים. ההכרזה הרוסית בנושא ירושלים שבה וביססה את עניינה של מוסקבה לשמש כמתווכת בין הצדדים. עמדה זאת התגבשה לאחר שנפתרו לשביעות רצונה סוגיות דו-צדדיות ישראליות-רוסיות בנוגע לנכסים רוסיים בירושלים. מבחינת ישראל, ההכרה הרוסית במערב ירושלים כבירה הייתה צעד מפתיע ואף שינוי לטובה ביחס לעמדותיה של רוסיה בעבר.

בביקור שערך שר החוץ יאיר לפיד במוסקבה בספטמבר 2021, עמיתו סרגיי לברוב אומנם לא הפעיל עליו לחץ לחדש את ההידברות עם הפלסטינים, אך ציין כי מפגש בדרג מיניסטרואלי – שרי החוץ של הקוורטט, של שני הצדדים ושל מדינות האזור – יכול להועיל. לפיד מיהר לציין כי אירוע כזה אינו מתוכנן בטווח הקרוב.

האסטרטגיה הרוסית מול הפלסטינים בהקשרים האזוריים והגלובליים

האינטרס והמדיניות של הרוסים כלפי הפלסטינים הם מוחשיים אך עקיפים, ונוגעים לרצונה של רוסיה לזכות באהדת הרחוב המוסלמי והערבי ולשאיפתה להרחיב את נוכחותה במזרח התיכון ובאפריקה. כמו כן, המפגשים הרוסיים התכופים עם הפלסטינים מצביעים על כך שמעורבותה של רוסיה בסוגיה ממוקדת במישור הדיפלומטי-הצהרתי. רוסיה אינה נכונה להפעיל לחץ על הצדדים או להשקיע משאבים כלכליים כדי לקדם פתרון לסוגיות השנויות במחלוקת ביניהם, ובפועל הנושא אינו מצוי בראש סדר העדיפויות הרוסי במזרח התיכון. בישראל מובנות מגבלות הכוח הרוסי בהקשר הפלסטיני, ולכן גם יוזמותיה של מוסקבה אינן זוכות לעיתים קרובות לדיון ממצה. עם זאת, בראיית ישראל, הנחת היסוד היא שרוסיה פועלת באופן לעומתי ומנוגד לאינטרס הישראלי, בהתבסס על אינטרס עקיף הבא לידי ביטוי בסוגיה הפלסטינית.

כך למשל, על רקע הנתק בין הרשות הפלסטינית לארצות הברית בעידן טראמפ, רוסיה ששה לנקוט עמדה לעומתית כלפי התוכניות האמריקאיות, אשר זכו לתמיכה ישראלית. ביוני 2018, אחרי גישתו עם סגן ראש הלשכה המדינית של החמאס מוסא אבו מרזוק, הכריז סגן שר החוץ הרוסי מיכאיל בוגדנוב כי רוסיה לא תשקול את 'תוכנית המאה' שיזמה ארצות הברית אלא תנסה לקדם את המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים בעצמה. הוא הצהיר כי רוסיה תרצה לסייע לפיוס פנים-פלסטיני שיוביל לעמדה פלסטינית אחידה בתהליך. אבו מרזוק עצמו הצהיר כי רוסיה הבטיחה מפורשות שלא תאפשר לתוכנית המאה להתקדם. רוסיה החרימה את הכינוס הכלכלי האזורי שנערך בבחריין ביוני 2019, אשר עסק בהיבטים כלכליים בתוכנית השלום של ממשל טראמפ. מבחינת הממשלה בישראל בתקופה ההיא, אשר תמכה במדיניות טראמפ בסוגיה הפלסטינית, רוסיה מיצבה את עצמה כגורם לעומתי, אך ללא השפעה ממשית על המתרחש.

מאז 2014, עת החל המערב להטיל סנקציות על רוסיה, על רקע מדיניותה כלפי אוקראינה והאשמתה בחתרנות, מחפשת מוסקבה הזדמנויות לערער על מאמצי המערב לבודד אותה ולהדגיש כי רוסיה היא מעצמה גלובלית מובילה ולגיטימית. באשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני, רוסיה מעוניינת לשבור את המונופול האמריקאי על תהליך ההסדרה תוך חיזוק הקוורטט, שיש לה בו מעמד כמתווך ומשקיפה. זאת בהתאם להשקפתה שהמערכת הבינלאומית היא רב-קוטבית, ובה יש לרוסיה מקום בולט.

בקיץ 2019 ביטאה רוסיה התנגדות נחרצת לסיפוח שטחים פלסטיניים על ידי ישראל. בירושלים הבינו היטב כי אין לרוסיה אינטרס ישיר משמעותי בנושא, אלא שההתנגדות לסיפוח סיעה למוסקבה להתבלט על הבמה הבינלאומית ולחדד את חילוקי הדעות בין האיחוד האירופי לבין ממשל טראמפ. רוסיה ראתה בכך שעת כושר להתקרבות למדינות אירופה וליצירת מחנה אירופי-רוסי המתנגד לסיפוח ומתייצב מול וושינגטון, שראתה בסיפוח מהלך קביל. המחנה הרוסי-אירופי היה בפועל מפולג בעמדותיו ובכונותו לפעול על מנת לקדם. בדומה לאיחוד האירופי, רוסיה פרסמה הצהרה חד-משמעית השוללת את הסיפוח, והגדילה לעשות

בהוסיפה כי השלכות צעד זה תערערה את היציבות ברחבי המזרח התיכון. עם זאת, בשונה מדוברי האיחוד, רוסיה בחרה לא לאיים בעונשים מצידה.

בחירה זו של מוסקבה לא נבעה מהיעדר מנפוי לחץ על ישראל אלא הראתה כי בראיית הקרמלין הבעיה הפלסטינית פחותה בחשיבותה משימור היחסים עם ישראל. בידי הקרמלין אמצעי לחץ פוטנציאליים רבים על ירושלים, המבוססים על יצירת זיקה בין מדינות ישראל כלפי הפלסטינים לבין נכונות הרוסים להשלים עם פעולותיה של ישראל בסוריה, שתכליתן להרתיע את איראן מהמשך תהליך התבססותה במדינה זו, וכן אמצעי לחץ במישור הדו־צדדי. עם זאת, לרוסיה נוח מאוד שישראל פועלת בסוריה, זירה שבה לרוסיה אינטרס ישיר משמעותי וחשוב לאין ערוך עבורה מהנושא הפלסטיני.

ואולם לפחות באופן פומבי, רוסיה נאמנה לתפיסה הגורסת כי הסדרה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני היא תנאי ליציבות במזרח התיכון כולו. שר החוץ הרוסי לברוב אמר בנובמבר 2019 כי היעדר הפתרון לסכסוך זה הוא אחד הגורמים הבולטים ביותר ביצירת קרקע פורייה לגיוס צעירים לארגונים קיצוניים. זאת תוך התעלמות מגורמים אחרים המערערים את היציבות באזור ומנותקים כליל מהמחלוקת הישראלית-פלסטינית, כגון האיבה ההיסטורית בין הסונה לשיעה, או עליית ארגונים השואפים לחליפות עולמית כגון דאע"ש.

בראיית ישראל, גישה רוסית זו מנוגדת לאינטרס שלה, מעלה את רף הדרישות הפלסטיניות מישראל ומקדמת הפעלת לחצים עליה. היא גם פוגעת במישרין בתהליכי הנורמליזציה בין ישראל למדינות ערביות ומוסלמיות, המבוססים על אינטרסים משותפים שאינם נוגעים לרעיון הלאומיות הפלסטינית, כפי שהודגם ב'הסכמי אברהם' (רוסיה הביעה תמיכה רפה בהסכמים, אך אלו ביססו את גישת "משחק סכום אפס" שהיא נוקטת – הישג אמריקאי פירושו בהכרח חיסרון לרוסיה, ולהיפך). רוסיה לא הסתפקה בפרסום עמדתה, אלא פעלה לגייס במוצהר מדינות ערביות בולטות לצידה. כך למשל, לפני כינוס הוועידה הכלכלית שנערכה במנאמה בשנת 2019, הצהירו שרי החוץ של רוסיה ומצרים כי לשתי המדינות עמדה משותפת לגבי הצורך בפתרון כולל לסוגיה הפלסטינית. מצרים, עם זאת, שלחה את נציגיה לכינוס. לישראל יש כמובן אינטרס להפריך את התפיסה שלפיה קיימת זיקה בין הסכסוך הישראלי-פלסטיני לבין יתר מוקדי העימות ברחבי מזרח התיכון. עם זאת, ישראל רואה באיראן ובסוריה סוגיות דחופות יותר על סדר היום האסטרטגי שלה מול רוסיה. אפשר שסדר עדיפויות זה גורם לירושלים להחמיץ את המשמעות הסמליות שרוסיה מייחסת למעורבותה בהידברות ישראלית-פלסטינית. כך, לאורך שנות ה-90 העיבה על היחסים העברת כמה עשרות כלי רכב משוריינים לרשות הפלסטינית, שאותם תרמה רוסיה. ישראל בחרה בסאגה מתמשכת של הערמת קשיים, שעוררה את כעסה של מוסקבה. אפשר היה לסיים את הפרשה מהר יותר, למשל על ידי סירוב חד־משמעי מנימוקים ביטחוניים. מקרה נוסף שבו ישראל יכולה הייתה לנטרל "מוקש דיפלומטי" היה בינואר 2010, בעת ביקורו במזרח התיכון של נשיא רוסיה דאז דמיטרי מדבדב, בראש משלחת של 500 איש. הביקור תוכנן להתקיים בישראל, ברשות הפלסטינית ובירדן. הביקור בישראל בוטל על רקע שביתת עובדי משרד החוץ, אך מדבדב החליט להגיע לרשות ולירדן. אירוע זה, שנתפס בישראל כעניין ביוקרטי, עלה פעמים רבות בשיחות עם הרוסים, שתהו כיצד פקידים מסוגלים לפגוע באינטרס של מדינה ולשבש אירוע כה חשוב.

סיכום ומסקנות

רוסיה שואפת להגביר את מעורבותה בסכסוך הישראלי-פלסטיני. עם זאת, אין לה אינטרס ישיר בסוגיה הפלסטינית והוא בוודאי משני ליעדים אחרים שלה במזרח התיכון, כגון התבססותה בסוריה. יש לצפות שרוסיה תמשיך להציף את הנושא מול נציגים ישראלים ולהביע נכונות לסיוע דיפלומטי, למשל אירוח ועידה בין הצדדים במוסקבה. ירושלים אינה מעוניינת להעמיק את המעורבות הרוסית בפתרון הסכסוך, בין היתר כיוון שהיא תופסת את מוסקבה כמצדדת בגישה הפלסטינית, המציבה רף דרישות גבוה כלפי ישראל, וכמעניקה לגיטימציה לפלגים פלסטיניים קיצוניים. אומנם ישראל עלולה להינזק מעט ממיצובה כסרבנית ליזמות מדיניות רוסיות, אך כיוון שתוחלתן לקידום פתרון משמעותי מצטיירת כקלושה, מדובר בנזק שישראל לא תתקשה לספוג.

רוסיה תמשיך לדבוק במדיניות האיזון בין ישראל לבין הפלסטינים ולא תזנח את קשריה עם פלגים פלסטיניים קיצוניים כגון הג'האד האסלאמי הפלסטיני וחמאס, ולו בגלל שאינה משלמת מחיר על קשרים אלו. אם ישראל תשוב ותבקש לספח שטחים, למשל בבקעת הירדן, לא סביר כי רוסיה תנקוט צעדי ענישה כלשהם נגד ישראל. עם זאת, רוסיה צפויה לשמר דפוס הצבעות לעומתי כלפי ישראל בפורומים בינלאומיים. הפעילות הרוסית נגד מהלכים ישראליים תגבר אם הם יתקיימו כחלק מתוכנית מדינית אמריקאית, שכן רוסיה מבקשת להחליש את מעמדה של ארצות הברית באזור וברחוב המוסלמי בכלל. כל עוד וושינגטון אינה מוכנה להעניק למוסקבה תפקיד בתהליך המדיני, גם אם משני, הסבירות לשיתוף פעולה משמעותי בין השתיים בסוגיה נראית נמוכה.

על רקע התבססותה של רוסיה במזרח התיכון, האינטרס הישראלי החשוב הוא להגיע לשיתוף פעולה עם מוסקבה, אלא שהקו שמוסקבה מובילה לא יסייע לה לקדם התגמשות בעמדה הישראלית לגבי מעורבות רוסיה בתהליך הסדרה מול הפלסטינים. הלגיטימציה שהקרמלין שב ומעניק לחמאס בעצם הזמנתו לשיתוף בדרג בכיר במוסקבה עלולה לגרור צעדים ישראליים סמליים אך לא רצויים מבחינת רוסיה, כגון תמיכה בהצעות מערביות לגינוי רוסיה בגין פעולותיה בחצי האי קרים.

על ישראל להכיר בכך שהתנהלותה עם מוסקבה נדרשת להיות שונה מזו שעם שותפותיה המערביות. הקרמלין מייחס חשיבות יתרה לסמליות ויתקשה להכיל מהלכים כגון ביטול ביקורו של הנשיא מדבדב בישראל. על ישראל לזהות אינטרסים רוסיים בולטים, כגון רגישות לפעילות שחקנים בינלאומיים במדינות ברית המועצות לשעבר, ולשקול כל צעד מבחינת עלות-תועלת כוללת לישראל. למשל, השתתפות ישראל בתרגיל צבאי בים השחור לצד אוקראינה, כפי שמתוכנן ליוני 2022, עשויה לגבות מישראל מחיר במסגרת היחסים עם רוסיה במזרח התיכון, בייחוד בכל הקשור לסוריה.

אם ישראל תסכים להעניק לרוסיה תפקיד סמלי בשולחן הדיונים, היא תוכל להרוויח נקודות זכות בקרמלין שיקרינו על העמדות הרוסיות בזירות אחרות כגון סוריה, ובסדר חשיבות יורד – בסוגיה הפלסטינית. בישראל מתחדדת בשנים האחרונות ההבנה (אם כי לא באופן מספק) כי ההתנהלות הרוסית בסוגיות הספציפיות של מדיניות החוץ כפופה לתפיסה עקרונית רחבה לגבי הזירה הבינלאומית. המשמעות היא שרוסיה עשויה לאמץ עמדות נוחות יותר עבור ישראל בנושא מסוים, אך תדרוש בתמורה גישה חיובית מצד ישראל כלפי עמדותיה באותה זירה, או בסוגיה אחרת.

אין בכך הצעה לאפשר לרוסיה תפקיד בתהליך המדיני עם הפלסטינים על חשבון ארצות הברית, או באופן שיגביל את חופש הפעולה הישראלי. ואולם, גם אם לרוסיה אין כיום יכולת היזק משמעותית בזירה הפלסטינית, מוטב לישראל לקיים חשיבה מקיפה – האם ניתן לשלם לרוסיה במטבע דיפלומטי סמלי שיהלום את תפיסתה העצמית כמעצמה גלובלית, כדי שלא תשמש גורם לעומתי לישראל בזירה זו ושתימנע מיצירת זיקה בין הסכסוך הישראלי-פלסטיני לזירות אחרות במזרח התיכון.